

3. Козлов А. К. К 175-летию со дня рождения И. Г. Харитоненка. *Сумское обозрение*. 1997. № 41 (263).
4. *Иван Герасимович Харитоненко (30 ноября 1891 года)*. Харьков. 1894. 24 с.
5. Калініченко В. В. Олянич В. В. Пугач Є. П. *Століття поступу*. Харків. 1999. С. 15.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-236-4-5>

SOCIO-ECONOMIC SITUATION IN THE CONTEXT OF POST-WAR SOVIETIZATION IN PRYKARPATTA

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СИТУАЦІЯ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОЇ РАДЯНІЗАЦІЇ НА ПРИКАРПАТТІ

Sankovich M. V.

*Postgraduate student at the Department
of World History
Precarpathian national Vasyl Stefanyk
University
Ivano-Frankivsk, Ukraine*

Санкович М. В.

*аспірантка кафедри всесвітньої
історії
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Західноукраїнські землі (Східна Галичина, Західна Волинь у 1939 р., а Північна Буковина у 1940 р.) були приєднані до Радянської України і СРСР в цілому. Відразу ж після приєднання тут відбулися важливі економічні зміни. Було ліквідовано приватну власність на основні засоби виробництва, націоналізовано поміщицькі землі, промислові підприємства, торгівлю і транспорт.

Націоналізація майже 2 тис. промислових підприємств, переважна кількість яких були середніми і дрібними, призвели до зниження їх ефективності, що негативно позначилось на становищі більшості населення. На селі здійснювалася експропріація власності заможного селянства, якого позбавляли землі, реманенту, худоби.

До початку німецько-радянської війни було проведено арешти власників фабрик і заводів, банків, заможних селян. Були репресовані активні діячі кооперативного руху, а кооперативні об'єднання: «Центросоюз», «Центробанк», «Маслосоюз», «Народна торгівля» та інші одержавлені. Вони втратили свій кооперативний, самодіяльний

характер і були включені у відповідні державні чи псевдокооперативні структури [3;с.194].

У 1940 р. розпочалося створення колгоспів. До середини 1941 р. було колективізовано 13% селянських господарств, створювалися машинно-тракторні станції. В Західну Україну почали прибувати робітники і фахівці різних сфер діяльності зі сходу України. Одночасно здійснювалося переселення у східні області України. Завершити повністю «радянїзацію» Західної України сталінському режимові не вдалося.

У червні 1941 р. розпочалася німецько-радянська війна. Почалася масова евакуація на схід заводів, робітників та інженерів. Всього з України було вивезено в Росію, Середню Азію та інші регіони СРСР майже 1 тис. заводів, понад 4 млн. осіб, відповідно з Києва – 197 підприємств і 300 тис. чоловік. Крім цього, з України евакуйовано 30212 тракторів, більше, ніж 6 млн. голів худоби, 1,6 млн. т шкур, хутра тощо. Майже все обладнання з українських електростанцій було вивезено і встановлено на нових станціях [3; с. 195].

Перед німецьким вторгненням зерно та інші види продовольства форсованими темпами вивозились на державні заготівельні пункти. Що неможливо було вивезти – спалювали, з наказу сталінського керівництва в Україні застосовувалась тактика «спаленої землі». На Донбасі було затоплено усі шахти, знищено промислові об'єкти Дніпрельстану, всі 54 домни, висаджено у повітря мости, зруйновано залізниці, телеграфні лінії тощо. Все це негативно позначилося на життєвому рівні населення, яке залишилося на окупованій німцями території.

Бойові дії та німецька окупація принесли економіці України ще більші зруйнування. Було частково чи повністю знищено понад 700 великих і малих міст та 28 тис. сіл, внаслідок чого безпритульними залишилось майже 10 млн. чоловік. Величезних збитків завдано промисловості – 16 тис. підприємств було майже повністю знищено. Людські втрати до цього часу точно не встановлені, вважається, що біля 10 млн. українців забрала війна, 2,2 млн. – вивезено на роботи в Німеччину [3; с. 196].

Під час війни німці вивозили з України зерно, м'ясо, олію, масло, цукор і навіть чорнозем. Промислові підприємства, які залишились неушкодженими, німецька адміністрація оголосила власністю Німеччини і нещадно експлуатувала.

За роки війни змінилася структура економіки. З усього, що було евакуйовано під час війни з України, поверталася незначна частина. За вивезене майно Україна не отримала ніякої компенсації. Натомість за

нове обладнання, яке поступало в Україну після війни, доводилося платити з власного бюджету.

Відбудова промисловості здійснювалася однобоко. Випереджаючими темпами розвивалися галузі важкої промисловості, хронічно відставали харчова та легка промисловість. Причиною цього були не тільки волонтаризм керівництва та ігнорування життєвих інтересів людей, а й відставання сільськогосподарського виробництва, яке нездатне було забезпечити промисловість сировиною. Внаслідок війни та колективної системи господарювання сільське господарство повністю деградувало. Хронічно не вистачало техніки, реманенту, тяглової худоби, насіння, робочих рук: у селі залишилися в основному жінки і діти [5, с. 38].

Катастрофу сільського господарства України довершила жорстока посуха, яка знищила врожай у південних областях республіки. Почався голод, який охопив мільйони жителів України. Майже 800 тис. осіб загинуло. Мали місце випадки людодства. Мільйони голодуючих ринули у західні області України, рятуючись від біди. Голоду 1946–1947 рр. можна було уникнути. В країні були достатні продовольчі резерви. Однак добірну пшеницю вивозили за кордон, а прості трудівники гинули голодною смертю. Вина за це лежить на совісті партійно-державного керівництва СРСР [2, с. 198].

Завдяки героїчним зусиллям українського народу, вдалося досягти значних успіхів у відбудові зруйнованого війною господарства. Вже на кінець війни питома вага Донбасу в загальносоюзному видобутку вугілля зросла до 26,7%. У 1945 р. Україна дала 18% загальносоюзного виробництва чавуну і 11,2% сталі. Всього до травня 1945 р. було відбудовано і введено в дію майже 3 тис. великих промислових підприємств України, що становило майже третину довоєнних виробничих потужностей [5, с. 42].

Було відбудовано Дніпрогес, заводи «Запоріжсталь», «Азовсталь», машинобудівні заводи Києва, Харкова, введено в дію газопровід Дашава-Київ. На кінець 1950 р. більше, ніж до війни, видобували залізної руди, виробляли прокату чорних металів, продукції машинобудування, електроенергії, цементу тощо. Все це було досягнуто шляхом жорстких командно-адміністративних методів управління, ігнорування інтересів простих людей.

Відомо, що США пропонували включити СРСР, у т. ч. й Україну, в план Маршалла, однак сталінський режим відмовився і переніс весь тягар відбудови на плечі трудівників.

Індустріалізація та колективізація сільського господарства в західних областях України розпочалася у перші повоєнні роки. Безумовно, що перед тим Східна Галичина, Волинь, Північна Буковина і Закарпаття були аграрними окраїнами різних держав. Згідно з партійними рішеннями, ці землі повинні були у найближчі роки зрівнятися у промисловому відношенні зі східними областями УРСР [3; с. 196].

У більших містах краю почали будувати заводи-гіганти: найбільший у Європі Жидачівський паперовий, Калуський хімічний комбінати, ряд заводів у Львові (автобусний, автотранспортувачів, кінескопів, телевізійний), Тернополі, Івано-Франківську, Чернівцях.

Крім цього, в західних областях розширювалися старі виробництва: видобуток нафти (район м. Долини), природного газу (Дашавське, Угорське та інші родовища). У повоєнні роки відкриті перші пласти у Львівсько-Волинському кам'яновугільному басейні [4, с. 63].

В цілому у 1950 р. промислове виробництво становило 10% загальноукраїнського проти 3% у 1940 р. Швидкими темпами зростало число промислових робітників. Лише на Тернопільщині наприкінці 1950 р. їх кількість була у 6,8 рази більшою, ніж у 1940 р. Успіхи у розвитку промисловості свідчили про завершення процесу індустріалізації західних областей України. Доцільно вказати й на суттєві недоліки у її здійсненні. Індустріалізація здійснювалась бездумно, без врахування економічної доцільності, наявності сировини. Не бралися до уваги проблеми охорони навколишнього середовища, хімічні заводи будувалися в курортній зоні і т. ін. [3, с. 195].

У 1948–1949 рр. сталінський режим здійснив колективізацію сільського господарства, її проводили тим же методом, що й у 30-их рр. XX ст. в УРСР: посилення податкового тиску на заможних селян, примус, депортація непокірних до Сибіру, Середньої Азії. На початку 1950 р. було колективізовано 96% селянських господарств і уєспільнено 99,4% орної землі [4, с. 49].

У 50-х рр. XX ст. – першій половині 60-их рр. XX ст. основні напрямки економічної політики в Україні залишалися практично незмінними. Однак після смерті Сталіна було зроблено спроби переглянути деякі аспекти економічної політики, не зачіпаючи при цьому основ тоталітарного суспільства [1, с. 272].

У 1953 р. розпочато реформу управління народним господарством. На думку М. Хрущова, першого секретаря ЦК КПРС і головного реформатора, надцентралізовані галузеві міністерства були неспроможними забезпечити швидке зростання промислового виробництва. Тому волюнтаристським рішенням, галузеві міністерства

були ліквідовані і замість них утворили територіальні управління – ради народного господарства [2, с. 548].

Література:

1. Радянська Буковина 1946–1970: документи і матеріали. Ужгород: Карпати, 1980. 272 с.
2. Соціалістичні перетворення в західних областях Української РСР 1939–1979 : збірник документів і матеріалів. К.: Наук. думка, 1980. 548 с.
3. Авторханов А. Империя Кремля: Россия, СССР и Украина. *Дружба народов*. 1991. № 2. С. 193–207.
4. Винниченко І. Примусове переселення: 1920 – початок 50-х рр. *Золоті ворота*. 1994. № 1. С. 48–79.
5. Волков І. М. Виселення селян України у віддалені райони СРСР наприкінці 40-х рр. *Український історичний журнал*. 1993. № 7–8. С. 37–43.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-236-4-6>

REALIZATION OF PERSONAL RIGHTS OF EDUCATORS IN THE KHARKIV REGION IN THE 30s OF THE 20th CENTURY: THEORY AND PRACTICE

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТИХ ПРАВ ОСВІТЯН НА ХАРКІВЩИНІ У 30-Х РР. ХХ СТ.: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Svynarenko N. O.

*Candidate of Historical Sciences,
Assistant Professor at the Department
of Ukrainian Studies and Language
Preparation of Foreign Citizens
Simon Kuznets Kharkiv National
University of Economics
Kharkiv, Ukraine*

Свинаренко Н. О.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства
і мовної підготовки іноземних
громадян
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця
м. Харків, Україна*

Метою даної роботи є реалізація особистих прав освітян на Харківщині у 30-х рр. ХХ ст. у контексті проголошуваних державними структурами гасел та їх практичного втілення у життя. У радянську